

Ostaci srednjovjekovne crkve i nekropola sa stećcima na lokalitetu Crkvina u Koluniću, arheološko područje

Status spomenika - Nacionalni spomenik

Objavljeno u "Službenom glasniku BiH", broj 12/09.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika, na temelju članka V. stavak 4. Aneksa 8. Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i članka 39. stavak 1. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 6. do 9. ožujka 2007. godine je donijelo

O D L U K U

I.

Arheološko područje sa ostacima srednjovjekovne crkve i nekropolom sa stećcima na lokalitetu Crkvina u Koluniću, općina Bosanski Petrovac, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čini srednjovjekovna crkva i nekropola sa oko 50 stećaka. Točan broj stećaka utvrdit će se nakon detaljnog istraživanja lokaliteta.

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru označenom kao k.č. 2867 (novi premjer), što odgovara k.č. 454 (stari premjer), popisni list broj 398, k.o. Kolunić, općina Bosanski Petrovac, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite utvrđene Zakonom o provedbi odluka Povjerenstva za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljenoga prema Aneksu 8. Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini („Službene novine Federacije BiH” br. 2/02, 27/02 i 6/04).

II.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, znanstvene, tehničke, administrativne i financijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnoga spomenika.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Povjerenstvo) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati financijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa temeljnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III.

U svrhu trajne zaštite nacionalnoga spomenika utvrđuju se sljedeće **mjere zaštite**:

I. stupanj zaštite primjenjuje se na dio prostora koji je definiran u točki I. stavak 3. ove odluke, odnosno zemljište na kojem se nalazi objekat crkve. U tom prostoru provode se sljedeće mjere zaštite:

- dopušteni su istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi, radovi na tekućem održavanju i radovi koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, uz odobrenje federalnoga ministarstva nadležnoga za prostorno uređenje (u daljnjem tekstu: nadležno ministarstvo) i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na razini Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nadležna služba zaštite);
- prostor spomenika bit će otvoren i dostupan javnosti, a može se koristiti u edukacijske i kulturne svrhe.

II. stupanj zaštite primjenjuje se na ostatak parcele definiran u točki I. stavak 3. ove odluke. U tom prostoru provode se sljedeće mjere zaštite:

- radovi na infrastrukturi dopušteni su samo uz odobrenje nadležnoga ministarstva i stručno mišljenje nadležne službe zaštite;
- nije dopuštena izgradnja objekata koji svojom funkcijom i izgledom mogu ugroziti nacionalni spomenik, odnosno čija visina prelazi visinu nacionalnog spomenika;
- nije dopuštena izgradnja saobraćajnica punih profila koje u toku izgradnje ili eksploatacije mogu ugroziti nacionalni spomenik;
- nije dopušteno odlaganje otpada.

Vlada Federacije je dužna hitno osigurati provođenje sljedećih mjera:

- detaljno arheološko i historijsko istraživanje;
- izradu i provedbu programa upravljanja, koji uključuje prezentaciju nacionalnog spomenika.

IV.

Stavljaju se izvan snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski spisi koji su oprečni odredbama ove odluke.

V.

Svatko a posebice nadležna tijela Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI.

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, nadležnom ministarstvu, nadležnoj službi zaštite i općinskome tijelu uprave nadležnome za poslove urbanizma i katastra, u svrhu provedbe mjera utvrđenih u toč. II. – V. ove odluke i nadležnome općinskome sudu u svrhu upisa u zemljišne knjige.

VII.

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim osobama u prostorijama i na web stranici Povjerenstva (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII.

Prema članku V., stavak 4. Aneksa 8. Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Povjerenstva su konačne.

IX.

Danom donošenja ove odluke, sa Privremene liste nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“ broj 33/02, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 79/02, „Službene novine Federacije BiH“ broj 59/02 i „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“ broj 4/03) briše se nacionalni spomenik upisan pod rednim brojem 123.

X.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u "Službenom glasniku BiH".

Ovu odluku Povjerenstvo je donijelo u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Broj: 05.2-2-34/07-3
7. ožujak 2007. godine
Sarajevo

**Predsjedateljica Povjerenstva
Ljiljana Ševo**

O b r a z l o Ź e n j e

I – UVOD

Na temelju članka 2. stavak 1. Zakona o provedbi odluka Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljenoga prema Aneksu 8. Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, „nacionalni spomenik“ je dobro koje je Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika proglasilo nacionalnim spomenikom sukladno čl. V. i VI. Aneksa 8., Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih

spomenika Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“ broj 33/02), sve dok Povjerenstvo ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika donijelo je odluku o stavljanju historijske cjeline Kolunić - Srednjovjekovna crkva na Privremenu listu nacionalnih spomenika BiH, pod rednim brojem 123.

U skladu sa odredbama Zakona, a na temelju članka V., stavak 4. Aneksa 8. i članka 35. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, Povjerenstvo je pristupilo provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II - PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra (kopiju katastarskog plana i zemljišnoknjižni izvadak),
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima tijekom rata, podatke o intervencijama na restauraciji ili drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru.

Na temelju uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija dobra

Mjesto Kolunić se nalazi oko 3,2 km od raskršća puta Bosanski Petrovac - Bihać i puta za Drvar, na južnom rubu Petrovačkog polja. Nekoliko parcela odvaja lokalitet Crkvina od puta Bos. Petrovac - Drvar koji se nalazi zapadno od lokaliteta. Istočno od lokaliteta je lokalni put kroz naselje. Crkva i nekropola sa stećcima se nalaze na malo uzdignutom terenu u odnosu na ostali dio ledine.

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji označenoj kao k.č. 2867 (novi premjer), što odgovara k.č. 454 (stari premjer), upisan u popisni list br. 398; k.o, Kolunić, općina Bosanski Petrovac, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Povijest dobra

Visoka kraška ravnica na kojoj su Petrovačko, Medeno i Bjelajsko polje bila je centralni dio srednjovjekovne župe Pset. Njen teritorij obuhvatao je i Bravsko polje na istoku, te planinu Osječenicu na zapadu. Sa župom Sanom je graničila na istoku, zapadna granica je bila negdje na teritoriju između Une i Unca, a na jugu je dosegala negdje oko Drvara. Među 14 župa koje spominje car Konstantin Porfirogenet sredinom X. stoljeća u dalmatinskoj Hrvatskoj nalazi se i ova župa pod imenom *Pesenta*. Prema spisu crkvenog sabora u Splitu iz 1185. godine župa Pset je pripadala u crkvenom pogledu kninskoj biskupiji.

Prvi poznati župan koji je upravljao župom Pset u kraljevo ime bio je neki Dionizije koji se spominje u jednom spisu iz 1266. godine. Od 1276.-1280. župu drže Babonići, a zatim knezovi Blagajski. U to vrijeme prostrana župa dijelila se na dvije manje comitatus župe Veliki i Mali Pset svaka sa sjedištem u kraljevskom gradu. Gdje su se nalazila ta dva kraljevska grada u župi Pset nije poznato. Potkraj XIII. stoljeća krajevima do preko Vrbsa vladaju knezovi Šubići od Bribira.

Prema raznim, uglavnom sudskim, dokumentima iz 14. i 15. stoljeća poznato je nekoliko plemenitaških rodova koji su imali svoje posjede u župi Pset, a bili su iz plemena Kolunić. Nije poznato da li je u toj župi bilo samo pleme Kolunića ili više drugih plemena. U plemenu Kolunić bilo je više zadruga ili hiža - porodica. Iz 15. stoljeća, pored 11 poznatih kuća, najpoznatija je zadruga ili hiža Mišljenovića od Kolunića, čiji je predak poznat iz jedne povelje 1325. godine. Imali su posjede u Velikom i Malom Očijevu (danas sela blizu Martin Broda uz put za Drvar). Drugi poznati plemenitaški rod (hiža) u 15. stoljeću u župi Pset bili su Perušići iz sela Bilića. Blagajnik kralja Vladislava II zabilježio je 1495. godine da je isplatio određenu sumu novca Gašparu Perušiću za očuvanje njegovog grada Bjelaja (u originalu *Belay*). Treći poznati rod bili su Oršići iz Drinića (na jugu župe Pset). Navedene najpoznatije porodice iz plemena Kolunića, kao kao i druge, manje poznate, počele preseljavati sa svojih posjeda u Psetu dalje na zapad i sjever, po padu Bosne pod osmansku vlast 1463. godine, a sve jača preseljenja uslijedila su iza Krbavske bitke 1495. godine. Neke porodice su zadržale rodovska imena a neke su se u novom zavičaju zvale plemenskim imenom Kolunić (*Klaid*, 1928., 1-12; *Vego*, 1957., 57).

Stara imena naselja na teritoriji ove nekada srednjovjekovne župe koja i danas postoje, pored Očijeva i Kolunića su: Cvijetnici (između rijeka Krke i Unca), Smoljana (u Bravskom polju), Bjelaj i Drinići (*Vasić*, 1962., 239).

Đ. Basler datira crkvu u Koluniću „vjerovatno u 14. stoljeće“ oslanjajući se na historijske izvore koji se odnose na selo Kolunić, odnosno pleme Kolunića (*Basler*, 1964., 209). I. Nikolajević piše

da je s obzirom na formalne analogije između crkve u Koluniću i nekih crkava u Sloveniji datira crkvu u XII. tj. najkasnije do 1300. godine (*Nikolajević, 1964., 249-251*). N. Miletić je slaže sa I. Nikolajević, te istovjetno datira ovu crkvu (*Miletić, 1984., 405*).

2. Opis dobra

Crkva se sastoji od broda i četverokutnog oltarnog prostora. Iznad oltarnog prostora nalazi se zvonik. Orijentacija crkve u osnovnom smjeru je zapad–istok.

Vanjske mjere crkve su: brod (11 m x 7,79 m); apsida (5,1 m x 3,5 m). Debljina zidova broda je oko 0,7 m. Južni i sjeverni podužni zid apside su su ukošeni iznutra tj. zadebljani od zapada ka istoku. Ulaz u apsidu širok je 3,6 m, a istočni zid apside 3,4 m. Visina ulaza u apsidu iznosi 4,35 m, a zajedno sa okvirnim lukom 4,65 m. Dubina apside 4,2 m. Apsida je presvođena poluobljčastim svodom. Na istočnom apsidalnim zidu je mali prozor, na relativnoj visini od 2,15 m od sadašnjeg nivoa tla. Sa unutrašnje strane prozor je širok 0,45 m, a na vanjskom zidu 0,2 m. Na unutrašnjoj strani južnog zida je nisko postavljena uokvirena niša. Na južnom zidu zvonika na relativnoj visini od oko 9 m je mali otvor uokviren kao i prozor na istočnoj fasadi. Cjelokupna visina tornja sa apsidom je relativne visine, mjerena sa zapadne strane je oko 10–11 m, od toga otpada na apsidu 4,65 m, a na toranj oko 6 metara.

Na vanjskom južnom i sjevernom rubu istočnog zida apside na relativnoj visini od 3,15 su neke izbočine, ostaci od neke konstrukcije debele 0,7 m. Za sada se ne zna čemu je služila. Južni i sjeverni zid broda su uz zapadni zid apside relativne visine od 4,9 m, kaskadno se spuštaju do visine od nekoliko desetaka centimetara. Isto je i sa zapadnim, ulaznim zidom u crkvu koji je visok svega 30 cm. Ulaz je širok oko 1 m. Svi vertikalni bridovi na crkvi su uokvireni naizmjenično većim i manjim dobro oklesanim kvaderima. Zidovi su građeni od jedva oklesanih kvadera.

Crkva kako je opisana i kako danas izgleda je sredinom šezdesetih godina prošlog stoljeća djelomično rekonstruirana. Još 1894. godine P. Mirković je napisao da je prema pričanju mještana „oltar bio iščemeran na kube“, ali kad je Mirković bio na lokalitetu već je bio srušen (1889., 13). Također navodi da je visina tornja bila 13,5 m i da su mu ćoškovi i zid od oltara bili tesani. Slike koje donosi I. Nikolajević (1964., 251) i arhitektonski crteži zatečenog stanja tornja koje su sačinili arhitekti tadašnjeg Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture (prilog uz odluku) u navedenom periodu vidi se da je su zapadna i istočna strana tornja bile skoro srušene, ali su ostali bridovi sa odrađenim klesanim kamenjem. Svod apside je obnovljen prema podatku koji je naveo Mirković. Pri ovako izvedenoj djelimičnoj konzervaciji ovog objekta ostaje neriješeno pitanje kako su se penjali na dio tornja iznad svoda apside. Za ovu jedinstvenu crkvenu građevinu na teritoriji Bosne i Hercegovine potrebna su dodatna istraživanja koja će osigurati podatke potrebne za njeno sigurnije datiranje i stilsko određenje.

Sa svih strana crkve nalazi se nekropola sa stećcima u obliku uglavnom većih ploča. Obrada ovih spomenika je jedva primjetna, tako da su ploče nepravilnog pravougaonog oblika. Često su im kraće strane zaobljene. Odavno su već utonule, a neke ploče su prelomljene. Orijentirane su u smjeru zapad-istok. Ne primjećuje se neki sistem u uspostavljanju redova (*Bešlagić, 1971., 102*). Na jednoj od dvije ploče koje su bile “blizu oltara”, Mirković je zatekao uklesan ljiljan, ali danas u crkvi nema ploča. (*Mirković, 1889., 14*).

Na ploči koja je stajala blizu vanjske južne strane crkvenog zida bio je na uglu između dvije strane krst sa čije je svake strane pisao ustavnoj glagoljici 14.-15. stoljeća OSTOÉ+ OSTOÉ, ali tako da se natpis sa lijeve strane krsta pojavio u zrcalnoj slici (*Fučić, 1982., 215*). Natpis je davno izgubljen, a pronašao ga je Mirković, 1889. godine (*Truhleka, 1894., 773-775*).

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Na Privremenoj listi nacionalnih spomenika Komisije/Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika evidentirana je kao **Kolunić - Srednjovjekovna crkva**, pod rednim brojem 123.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Konzervatorski radovi poduzeti su sredinom šezdesetih godina XX. stoljeća, prema planovima Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture BiH.

5. Sadašnje stanje dobra

Uvidom na licu mjesta, u februaru 2007. ustanovljeno je da se vrhovi zidova tornja i vrhova viših dijelova podužnih zidova crkve osipaju. Prag na ulazu u zapadnom zidu crkve je dosta utonuo. Na pojedinim mjestima uz građevinu je naraslo grmlje. Grobne ploče oko crkve su utonule. Oko 10 m od južnog zida crkve je međa sa nizom borova iza koje je sagrađena manja kuća (vikendica?).

6. Specifični rizici

- nekontrolirana gradnja u blizini nacionalnog spomenika.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom („Službeni glasnik BiH”, br. 33/02 i 15/03), Povjerenstvo donosi odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

- A. Vremensko određenje**
- B. Povijesna vrijednost**
- C. Umjetnička i estetska vrijednost**
 - iv. Kompozicija
 - v. Vrijednost detalja
 - vi. Vrijednost konstrukcije
- D. Čitljivost** (dokumentarna, znanstvena, obrazovna vrijednost)
 - i. Materijalno svjedočanstvo o manje povijesnim razdobljima
 - ii. Svjedočanstvo o povijesnim mijenama
 - iv. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru
- E. Simbolička vrijednost**
 - ii. Sakralna vrijednost
 - iii. Tradicionalna vrijednost
- G. Izvornost**
 - ii. Materijal i sadržaj
 - v. Položaj i smještaj u prostoru
- H. Jedinstvenost i reprezentativnost**
 - i. Jedinstven i rijedak primjerak određenog tipa

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- zemljišnoknjižni izvadak,
- fotodokumentacija Povjerenstva sa terena koja se sastoji od 22. veljače 2007. godine 35 snimaka,
- fotodokumentacija JU Zavod za zaštitu kulturnog naslijeđa USK-a, Bihać, 37 snimaka,
- terenska dokumentacija Federalnog zavoda za zaštitu spomenika u sastavu federalnog ministarstva kulture i sporta - 3 crteža postojećeg stanja iz sredine šezdesetih godina XX. stoljeća,
- terenska dokumentacija JU Zavoda za zaštitu kulturnog naslijeđa USK-a, Bihać – 3 snimka postojećeg stanja iz rujna 2006. godine,
- fotosi iz članaka: I. Nikojajević 1; P. Mirkovića 1, M. Vege 1.
- geografski položaj spomenika – snimka topografske karte 1:50000

Korištena literatura

Tijekom vođenja postupka proglašenja dobra nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

1889. Mirković, Petar, "Manastir Panađur, (u petrovačkom kotaru)", *Glasnik Zemaljskog muzeja I.*, Sv. 1, Sarajevo, 1889., 12-15.

1894. Truhelka, Ćiro, "Starobosanski pismeni spomenici", *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine VI/1894.*, Sarajevo, 1894., 771-782.

1925. Šišić, Ferdo, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb, 1925.

1928. Klaić, Vjekoslav, "Županija Pset (Pesenta) i pleme Kolunić", *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, n.s. Sv. XV*, Zagreb, 1928., 1-12.

1957. Vego, Marko, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo, 1957.

1962. Vasić, Milan, "Etničke promjene u Bosanskoj krajini u XVI vijeku", *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, godina III /1962.*, Sarajevo, 1963., 233-250

1964. Basler, Đuro, "Kolunić", *Enciklopedija likovnih umjetnosti, tom 3*, izdanje Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, Zagreb, 1964., 209.
1969. Nikolajević, Ivanka, "Zvonici crkava u Koluniću i Jajcu", *Starinar, n. serija, XX*, Beograd 1969., 249-254.
1970. Vego, Marko, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine IV*, Sarajevo, 1970.
1971. Bešlagić, Šefik, *Stećci-kataloško-topografski pregled*, IP "Veselin Masleša", Sarajevo, 1971.
1982. Šabanović, Hazim, *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela*, Svjetlost, Sarajevo, 1982.
1982. Fučić, Branko, *Glagoljski natpisi*, DJELA JAZU, Razred za filologiju i Razred za likovne umjetnosti, knjiga 57, Zagreb, 1982.
1984. Miletić, Nada, "Rani srednji vek", U: *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do pada ovih zemalja pod osmansku vlast*, "Veselin Maleša", Sarajevo 1984., 375-434.
1988. Miletić, Nada, "Crkvina (Panađur), Kolunić", *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, tom 2*, br. 11.17, 159., Izdavač Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1988.